

ІНТЕГРАЦІЯ ЗМІСТУ ОСВІТИ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОЇ КАРТИНИ СВІТУ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

В статтє автор раскрывает вопрос формирования целостной картины мира у одаренных учеников начальной школы средствами интеграции содержания начального образования. Определены принципы интегрирования содержания образования.

Ключевые слова: интеграция содержания образования, картина мира, формирование целостной картины мира, одаренные ученики, начальная школа.

The author opens the question of forming a coherent picture of the world at the elementary school students by means of integration of the content of primary education. Defines the principles of integration of educational content.

Key words: integration of educational content, the picture of the world, forming a complete picture of the world, gifted students, elementary school.

Стратегії розвитку нової української середньої освіти спрямовано на формування у підростаючого покоління цілісної наукової картини світу, розуміння місця людини в ній, ставлення до навколишньої дійсності та до себе, наукового світогляду. Постійне зростання вимог до змісту та організації навчально-виховного процесу потребує застосування нових, більш ефективних педагогічних підходів до формування особистості. Завданням нової української середньої освіти є розвиток свідомої, різнобічно розвиненої, творчої особистості, яка буде здатна до самовираження в різних видах діяльності. Важливості набуває реалізація окреслених завдань в організації навчальної діяльності, спрямованої на виявлення і розвиток здібностей та обдарувань молодших учнів.

Актуальність використання міжпредметної інтеграції підтверджено положеннями Державного стандарту початкової загальної освіти, нормативно- правовими документами Міністерства освіти і науки України. Так, у Державному стандарті початкової загальної освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 р., № 462) термін «міжпредметна компетентність» визначено як «...здатність учня застосовувати щодо міжпредметного кола проблем знання, уміння, навички, способи діяльності та ставлення, що належать до певного кола навчальних предметів та предметних галузей». Отже, вчасним є розгляд перспектив розвитку початкової ланки в умовах реформування середньої освіти та пошук науково-методичних підходів для встановлення міжпредметних зв'язків на основі вивчення базових дисциплін початкової школи [5].

На доцільності встановлення міжпредметних зв'язків акцентовано в листі Міністерства освіти і науки України «...щодо методичних рекомендацій про викладання навчальних

предметів у загальноосвітніх навчальних закладах у 2016/17 навчальному році» (лист МОН України від 17 серпня 2016 р. № 1/9-437) [8].

Перед сучасною освітою постають такі завдання: формування вміння вчитися; розвиток особистісних якостей, здібностей та обдарувань кожної дитини; побудова цілісної картини світу, адекватної сучасному рівню знань.

Метою статті є доведення доцільності інтеграції багатокомпонентного змісту початкової освіти як умови формування цілісної картини світу обдарованих учнів.

Підґрунтям педагогічного розв'язання проблеми формування світогляду підростаючого покоління є творчий доробок Г. Ващенко, А. Макаренка, В. Сухомлинського, К. Ушинського. Видатні педагоги наголошували на важливості формування світоглядних уявлень як невід'ємного компонента розвитку особистості, що базуються на ідеях гуманізму та демократизму. Думки вчених щодо педагогічного впливу на формування світогляду особистості розвивають у своїх працях С. Гончаренко, Т. Поніманська, А. Сущенко, Г. Тарасенко та ін.

Способи, форми, методи виховання світогляду в учнівській молоді висвітлено в дослідженнях О. Артюхової, І. Бургун, А. Васильєва, З. Воїнкової, С. Гончаренка, В. Демиденко, Є. Дурманенко, Г. Кондратенко, В. Ільченко, Л. Корміної, І. Метлика, Е. Моносзона, О. Паладянець, Л. Потапюк, М. Ратко, Р. Рогової, Ю. Руденка, О. Шаповал та ін.

Психолого-педагогічні підходи надають можливість з'ясувати сутність феномену «світорозуміння» як складника рівневої структури світогляду. У дослідженні проблеми формування світорозуміння особистості «світорозуміння» тлумачать як усвідомлене ставлення особистості до дійсності та до себе, поєднання знань, досвіду та самосвідомості в цілісну картину світу.

Формування світорозуміння в дітей передбачає цілеспрямований систематичний педагогічний вплив на особистість дитини з метою становлення ефективних засобів пізнання дитиною світу, набуття знань та досвіду в різних сферах життєдіяльності, виховання усвідомленого ставлення до дійсності та формування цілісної картини світу.

Однією з умов формування світогляду особистості учнів учені вбачають впровадження інтегрованих курсів (К. Гуз, В. Ільченко, Т. Михайлова, Л. Потапюк, М. Ратко, О. Шаповал та ін.).

Підґрунтям інтегрованого підходу до навчально-виховного процесу як основи цілісного сприйняття та пізнання світу, стали педагогічні погляди О. Декролі, Я. Коменського, І. Песталоцці, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін. Під час розроблення засад інтегрованого підходу до навчально-виховного процесу у ЗНЗ широк використовуються ідеї Л. Виготського, В. Давидова, В. Зінченка, Е. Носенка, Р. Карпласа, О. Леонтьєва, К. Піаже, Ю. Самаріна та ін. Сутність поняття «інтеграція» розкривають у працях О. Алексєнко, М. Арцишевська, М. Вашуленко, Т. Гладюк, К. Гуз, С. Гончаренко, В. Ільченко, О. Ільченко, Н. Коваль, Ю. Колягіна, О. Савченко, Н. Светловська, А. Степанюк, А. Урсул, С. Якименко та ін.

Інтеграцію змісту початкової освіти у контексті її дидактичних можливостей досліджують Н. Бібік, М. Вашуленко, Л. Кочина, В. Паламарчук, Т. Пушкарьова, О. Савченко, В. Тименко та ін.

На думку С. Гончаренка та Ю. Мальованого, «в організації та змісті навчально-виховної діяльності ЗНЗ необхідно багато від чого відмовитися, виробити новий зміст освіти, орієнтований на формування в дітей цілісної наукової картини світу, наукового світорозуміння» [4].

Цілісна картина світу – це фундаментальне поняття, що виражає специфіку людини, її буття, відносини зі світом, відображає більш загальні уявлення про навколишній світ. «Під картиною світу розуміють вищу форму узагальнення, систематизації та інтеграції пізнавального досвіду», – наголошує М. Арцишевська [1].

Уведення учня молодшого класів до навколишнього світу має ґрунтуватися не лише на вивченні різних наук, а й на включенні до навчально-виховного процесу практичної картини світу, конкретних життєвих ситуацій, що мають розвивальний вплив на формування світорозуміння дитини [1; 8; 10].

Так, С. Гончаренко та Ю. Мальований зазначають, що: «для успішного вироблення в учнів загальних поглядів на світ загалом необхідно: виділити в кожному навчальному предметі комплекс теоретичних понять, узагальнень світоглядних понять та світоглядного характеру та визначити спосіб раціонального їх засвоєння учнями; окреслити систему міжпредметних зв'язків, що дають змогу в контексті загальних, більш широких позицій та з різних боків розкрити сутність явищ природи та життя суспільства» [4].

Усі предмети початкової освіти будуються на власних системах провідних понять світоглядного характеру. Тому їх вдалий взаємозв'язок стане передумовою формування в учнів світорозуміння (М. Арцишевська, К. Гуз, В. Ільченко, Н. Шахірева, С. Якименко та ін.).

На думку О. Савченко, ефективне засвоєння молодшими учнями знань про навколишній світ передбачає проведення навчальних занять на основі інтеграції змісту, відібраного з декількох предметів та об'єднаного навколо однієї теми. Це об'єднання сприяє інформаційному та емоційному збагаченню сприйняття, мислення та почуттів, завдяки залученню цікавого матеріалу та ігор, що дає змогу з різних позицій пізнати певні явище, досягти цілісності знань, сформуванню наукової картини світу. Інтеграція змісту початкової освіти дає змогу сприймати предмети та явища навколишньої дійсності цілісно, послідовно, різнобічно [10].

За допомогою інтегрованих курсів підвищується ефективність формування загальнонавчальних умінь та навичок, активізується пізнавальна активність, а також створюються передумови формування цілісної картини світу, формування світорозуміння. Зокрема І. Бех підкреслює, що «важливо визначитися, з чого починати ознайомлювати дитину з навколишнім світом»: предмет, явище та їх сукупність – усе це сприятиме цілісності пізнання дитиною світу. Тому цілісність є визначальною характеристикою інтегрованого підходу [3]. Принцип інтеграції навчального знання «передбачає формування цілісного світогляду в учня через його залучення до сукупності всіх галузей знань та до розкриття взаємовідносин між ними» [2].

Учитель має пам'ятати, що у дитини «відсутні механізми встановлення цілісності знань про світ,.. вона не одразу сприймає об'єктивні взаємозв'язки в довкіллі», тому важливо «створити освітнє середовище, в якому потреба навчитися їх виявляти буде природною її потребою» [6].

На нашу думку, інтеграція змісту освіти створює передумови для різнобічного розгляду певного об'єкта, поняття, явища, формує системне мислення, позитивно-емоційне ставлення до пізнання.

Важливими є висновки В. Ільченко щодо визначення поняття «світорозуміння» – «понятійний аспект світогляду, систему узагальнених знань про природу, суспільство, місце

людини в світі». Ученою подано трактування поняття «природничо-наукове світорозуміння» учнів. Так, природничо-наукове світорозуміння учнів – це «система знань про природу, що утворюється в їх свідомості у процесі вивчення природничо-наукових предметів, і розумова діяльність зі створення цієї системи» [там само].

В умовах традиційного навчання досягти цілісності знань можна за допомогою інтегрованих навчальних занять та курсів. М. Косовська у цьому контексті зазначає, що мета навчальних занять, побудованих на інтегрованому змісті полягає в тому, щоб створити передумови для різнобічного розгляду об'єктів, понять, явищ, формування системного мислення, збудження уяви, позитивно-емоційного ставлення до пізнання [9].

Цілісна картина світу – це фундаментальне поняття, що виражає специфіку людини, її буття, відносини зі світом, відображає більш загальні уявлення про навколишній світ. Уведення учня молодших класів до навколишнього світу має ґрунтуватися не лише на вивченні різних наук, а й на включенні до навчально-виховного процесу практичної картини світу, конкретних життєвих ситуацій, що мають максимально розвивальний вплив на формування його світорозуміння.

Для вироблення в учнів загальних поглядів на світ загалом необхідно:

а) виділити у кожному навчальному предметі комплекс теоретичних понять, узагальнень світоглядних понять та характеру й визначити спосіб раціонального їх засвоєння учнями;

б) окреслити систему міжпредметних зв'язків, що надають можливість із загальних, більш широких позицій та, з різних боків, розкрити сутність явищ природи та життя суспільства [4].

Навчальні предмети початкової освіти будуються на власних системах провідних понять світоглядного характеру. Таким чином, їх вдалий взаємозв'язок стане передумовою формування в учнів світорозуміння. Формування світорозуміння в учнів молодших класів відбувається з урахуванням поняття «картина світу як інтегруючий чинник» та із застосуванням принципів інтегрування змісту освіти, сформульованих Е. Носенко.

1. Забезпечення цілісності сприйняття образу світу. Учнів доцільно вводити спочатку в коло широких понять стосовно об'єкта пізнання. Вони виконують роль своєрідних «випереджувальних організаторів», після яких сприймаються дрібні деталі, що поглиблюють розуміння суті об'єкта.

2. Щільність зображення в будь-якій картині світу не має перевищувати можливості сприйняття уявлень про світ людиною.

3. Концентричність у засвоєнні цілісної картини світу. Зміст принципу полягає в тому, що об'єкт пізнання має зберігатися на різних етапах навчання, а рівні деталізації зображення та абстрактності інтерпретації деталей повинні збільшуватись на наступних ступенях навчання.

4. Кумулятивність передбачає розширення, поглиблення та уточнення картини світу у процесі навчально-виховної діяльності.

5. Забезпечення внеску різних картин світу у формування цілісного образу.

6. Урахування когнітивних можливостей суб'єктів пізнання картини світу під час добору категоріальних парадигм світопізнання та актів, за допомогою яких здійснюється цей процес.

7. Застосування під час навчання універсальних концептуальних та чуттєвих категорій свідомості людини, що використовуються з метою створення образу світу у процесі забезпечення їх наповнення та врахування особливостей сприйняття, залежно від рівня сформованості пізнавальних можливостей суб'єктів пізнання [8].

Форму навчального надбання учнів молодших класів, оптимальну для розвитку їх світорозуміння, доцільно визначити у двох аспектах. З одного боку, наочний зміст знань, що засвоюються, має асоціюватися з тими побутовими та ігровими, природними та культурними явищами, які можна систематично спостерігати, на основі яких розвивається самостійна постановка мети. З іншого боку, операційна структура цих навчальних надбань повинна передбачати в перспективі навчання широку сферу переносу, що відповідає логічним зв'язкам навчального матеріалу. Адже, наукові знання стають складниками світогляду, за умов наукового осмислення навчальної інформації, відповідності інтересам особистості, оцінювання з точки зору реалізації їхніх інтересів, підтвердження життєвим досвідом, перетворення в систему внутрішніх переконань та принципів особистого життя [4].

Отже, інтегрований підхід орієнтовано на формування саморегуляції особистості, розвиток творчих здібностей та дієво-практичної сфери учнів, а також формування світорозуміння. Інтегрований підхід до побудови навчально-виховного процесу в початковій освіті сприяє світоглядному сприйманню, осмисленню нових понять та уявлень, подоланню розрізненості та фрагментарності, зокрема дає змогу досягти цілісності знань, сформуванню наукову картину світу в обдарованих учнів початкової освіти.

Таким чином, необхідно обґрунтувати методичні аспекти формування цілісної картини світу в обдарованих учнів початкової освіти, розробити різні моделі інтегрованого навчання за допомогою встановлення міжпредметних зв'язків на основі вивчення базових дисциплін, що містять зміст таких навчальних предметів, як образотворче мистецтво, музика, трудове навчання, інформатика тощо.

Використані літературні джерела

1. Арцишевська М. Суспільствознавча картина світу як теоретична основа інтеграції змісту шкільної освіти [текст] / М. Арцишевська // Шлях освіти. – 2000. – № 3. – С. 16–20.
2. Бєх І. Виховання особистості [текст] / І. Бєх // Сходження до духовності : наук. видання. – Київ : Либідь, 2006. – 272 с.
3. Бєх І. Д. Інтеграція як освітня перспектива [текст] / І. Д. Бєх // Почат. шк. – 2002. – № 5. – С. 5–6.
4. Гончаренко С. У. Світоглядні функції загальної середньої освіти [текст] / С. У. Гончаренко, Ю. І. Мальований // Педагогіка і психологія. – 1994. – Вип. 1. – С. 44–55.
5. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1>. – Назва з екрана.
6. Ільченко В. Р. Освітня програма «Довкілля»: концептуальні засади інтеграції змісту природничо-наукової освіти [текст] / В. Р. Ільченко, К. Ж. Гуз. – Київ–Полтава: ПОПОПП, 1999. – 123 с.
7. Косовська М. Інтеграція багатокомпонентного змісту початкової освіти: реалії та перспективи [текст] / М. Косовська // Світло. – 2003. – № 2. – С. 15–16.

Розділ І. Педагогічні проблеми обдарованої особистості

8. Щодо методичних рекомендацій про викладання навчальних предметів у загальноосвітніх навчальних закладах [Електронний ресурс] // Лист МОН України від 17 серп. 2016 р. № 1/9-437. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/6119>. – Назва з екрана.

9. Носенко Е. Картина світу як інтегруючий і гуманізуючий фактор у змісті освіти [текст] / Е. Носенко // Педагогіка і психологія. – 1995. – № 1. – С. 24–28.

10. Савченко О. Я. Сучасний урок у початкових класах [текст] / О. Я. Савченко. – Київ : Магістр-S, 1997. – 256 с.

Bibliography

1. Artsyshevska M. Suspilstvoznavcha kartyna svitu yak teoretychna osnova intehratsii zmistu shkilnoi osvity [tekst] / M. Artsyshevska // Shliakh osvity. – 2000. – № 3. – С. 16–20.

2. Bekh I. Vykhovannia osobystosti [tekst] / I. Bekh // Skhodzhennia do dukhovnosti : nauk. vydannia. – Kyiv : Lybid, 2006. – 272 s.

3. Bekh I. D. Intehratsiia yak osvitnia perspektyva [tekst] / I. D. Bekh // Pochat. shk. – 2002. – № 5. – С. 5–6.

4. Honcharenko S. U. Svitohliadni funktsii zahalnoi serednoi osvity [tekst] / S. U. Honcharenko, Yu. I. Malovanyi // Pedahohika i psykholohiia. – 1994. – Vyp. 1. – С. 44–55.

5. Derzhavnyi standart pochatkovoї zahalnoi osvity [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://mon.gov.ua/content/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1>. – Nazva z ekrana.

6. Ilchenko V. R. Osvitnia prohrama «Dovkillia»: kontseptualni zasady intehratsii zmistu pryrodnycho-naukovoї osvity [tekst] / V. R. Ilchenko, K. Zh. Huz. – Kyiv–Poltava: POIPOP, 1999. – 123 s.

7. Kosovska M. Intehratsiia bahatokomponentnoho zmistu pochatkovoї osvity: realii ta perspektyvy [tekst] / M. Kosovska // Svitlo. – 2003. – № 2. – С. 15–16.

8. Shchodo metodychnykh rekomendatsii pro vykladannia navchalnykh predmetiv u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh [Elektronnyi resurs] // Lyst MON Ukrainy vid 17 serp. 2016 r. № 1/9-437. – Rezhym dostupu: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/6119>. – Nazva z ekrana.

9. Nosenko E. Kartyna svitu yak intehruiuchy i humanizuiuchy faktor u zmisti osvity [tekst] / E. Nosenko / Pedahohika i psykholohiia. – 1995. – № 1. – С. 24–28.

10. Savchenko O. Ya. Suchasnyi urok u pochatkovykh klasakh [tekst] / O. Ya. Savchenko. – Kyiv : Mahistr-S, 1997. – 256 s.